

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН

Анотація. У статті визначено соціальну значущість бюджету для громадян, принципи його формування та презентації, відображення у звітності з урахуванням міжнародного досвіду такого бюджетування. Визначено риси, якими характеризуються рекомендації з подання «бюджету для громадян». Обґрунтовано етапи й засоби здійснення рекомендацій з поширення бюджету.

Ключові слова: соціальна спрямованість, бюджет, громадяни, формування, розвиток, фінансування, регулювання, проект.

Summary. The article defines the social significance of the budget for citizens, the principles of its formation and presentation, reflection in the accounts taking into account the international experience of such budgeting. The features that characterize the recommendations for the presentation of «budget for citizens» are determined. The stages and means of realization of recommendations on distribution of the budget are substantiated.

Key words: social orientation, budget, citizens, formation, development, financing, regulation, project.

Постановка проблеми. Останніми роками діяльність у сфері фінансів в Україні характеризується дефіцитом бюджету. Бюджетних видатків потребують оборона країни, вирішення проблем біженців та переселенців з Донбасу, виплати дотацій за енергоресурси, збереження кредитно-банківської системи, здійснення адміністративно-територіальної реформи на селі. Проте і в цих умовах держава здійснює масштабні соціальні виплати для широких верств населення, тобто бюджет залишається соціально орієтованим. Навпаки, його соціальна орієнтація навіть поширюється. І в теорії, і в практиці фінансування розвивається й реалізується концепція формування бюджету для громадян. Тому поглиблене вивчення цієї тематики є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансування соціальної сфери життєдіяльності, соціально орієтованої ринкової економіки присвячені публікації відомих вітчизняних науковців: Т. Боголіб, В. Бойко, М. Ігнатенко, О. Перчук та ін. У них розглядаються та вирішуються проблеми фінансового забезпечення закладів освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтв, соціальної відповідальності аграрних підприємств. Проте впровадження бюджету для громадян є відносно новою категорією в теорії та практиці. Це обґрунтовує необхідність здійснення поглиблених досліджень у вказаному напрямі.

Метою статті є визначення соціальної значущості бюджету для громадян, принципів його

формування та презентації, відображення у звітності з урахуванням міжнародного досвіду такого бюджетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бюджет відіграє важливу роль у забезпеченні перерозподілу доходів із метою підтримання сприятливого соціального клімату в державі, соціального захисту громадян, соціального забезпечення найуразливіших верств населення, зменшення майнового розшарування громадян, тобто він є важливим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення соціальної справедливості [1, с. 278]. Підвищенню ролі бюджету в соціальних процесах сприяє, зокрема, формування нового бюджетного механізму фінансування й регулювання розвитку освіти, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, завдяки чому відбувається збільшення бюджетного фінансування соціальних видатків.

Україна потребує впровадження бюджету для громадян як складової частини кардинальної адміністративної реформи, у тому числі на селі. У першу чергу, вона має на меті змінити підхід до розуміння процесу управління окремими адміністративно-територіальними одиницями, в якому громадськість була б трактована як повноцінний партнер. У межах цього підходу має бути передбачена можливість для громадян приймати участь в управлінні публічними фінансами [2, с. 208].

Вважаємо, що бюджет для громадян в контексті довгострокової реформи матиме такі пе-

© В. І. Аранчій, 2018

Бібліографія ДСТУ:

Аранчій В. І. Соціальна спрямованість формування бюджету для громадян / В. І. Аранчій // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2018. — № 4 (44). — С. 89–92.

References (APA):

Aranchii, V. I. (2018). *Sotsialna spriamovanist formuvannia biudzhetu dlia hromadian* [Social orientation of budget formation for citizens]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (44), 89–92 (in Ukr.).

реваги для українського суспільства: побудова діалогу між громадянами та представниками влади, у межах якого основні вимоги громадян перетворювалися б на конкретні та обґрунтовані пропозиції; вплив на багато аспектів соціально-економічного характеру, а саме на спрямування бюджетних коштів до територіальних районів та соціальних груп населення, що найбільш їх потребують.

Це спонукатиме залучення до вирішення суспільних проблем соціальних груп населення, які до того часу не брали участь у громадських дискусіях; зосередження на довгострокових цілях і пріоритетах бюджетної політики на місцевому рівні, підтримку сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з точки зору економічної, соціальної, культурної та екологічної ситуації. Розмірковуючи про те, як запровадити бюджет для громадян у країні, ми повинні врахувати досвід країн чи міст, сільських територій, в яких подібні бюджетні новації принесли позитивні ефекти та очікувані результати і, що важливо, із подібним етапом та проблемами розвитку [3, с. 63].

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, бюджети для громадян повинні містити важливу інформацію. Йдеться про економічні припущення, що лежать в основі бюджету: очікування щодо економічного зростання та інфляції, а також прогнози про те, чи буде бюджет дефіцитним; доходи, що наповнюють бюджет; витрати в розрізі напрямків їх здійснення. Також це політичні ініціативи: пояснення значного збільшення або зменшення доходів або витрат.

Бюджети громадян також можуть містити інформацію щодо формулювання й виконання бюджету та відповідальності на кожному етапі. Крім того, вони можуть характеризувати політику уряду у конкретних секторах, таких як освіта, охорона здоров'я, культура; роз'яснювати, бюджет якого рівня (державний чи місцевий) відповідає за надання певних послуг.

Єдиних норм та вимог до спрощених бюджетів не існує, але за підсумками аналізу даних «Огляд відкритості бюджетів» міжнародні експерти вже сформулювали загальні рекомендації зі складання, подання і поширення «бюджетів для громадян» [4, с. 93]. Рекомендації зі складання бюджету у найбільш широкому розумінні мають такий вид: 1) він складається як окремий і самодостатній документ, зрозумілий максимально широкому колу користувачів без залучення додаткових джерел; 2) бюджет для громадян передбачає можливість легкого і швидкого доступу до додаткових даних для зацікавлених користувачів; 3) у багатонаціональних державах публікується на різних мовах.

Крім цього, великого значення набуває подання бюджету. Це сприятиме правдивості його

виконання та ефективності. Рекомендації з подання «бюджету для громадян» характеризуються такими рисами: а) подається відомствами, що відповідають за управління державними фінансами, і (чи) органом виконавчої влади; б) фокусуються на цілях і змісті бюджету; в) розкривають лише існуючі питання, надають точні, надійні дані, що заслуговують довіри; г) надають інформацію в зрозумілих термінах, за допомогою простих і ефективних графіків, діаграм, а також порівняльних даних за результатами попереднього року.

Нарешті, заключним етапом бюджетування є поширення бюджетів для громадян [5, с. 142]. Тому важливе значення має розробка та виконання рекомендацій з поширення бюджету. Вони охоплюють такі етапи й засоби здійснення:

1. Матеріали поширюються одночасно з поданням урядом річного бюджету в органи законодавчої влади, щоб громадяни могли зрозуміти плани уряду, приймати участь в їх обговоренні і впливати на розгляд бюджету законодавцями.

2. До поширення інформації залучаються різні медіа, з урахуванням специфіки розкриття ними інформації про бюджет, їх доступність для різних цільових груп і рівня фінансової грамотності населення.

3. До числа поширювачів і коментаторів включаються соціальні служби, незалежні експерти, різні неурядові організації, релевантні соціальні групи.

Отже, бюджет для громадян розглядається як документ, розміщений на різних носіях, що забезпечує подання бюджету та звітів про його виконання в доступній для громадян формі. Бюджет для громадян розробляється для ознайомлення зацікавлених користувачів із завданнями і пріоритетними напрямками бюджетної політики, основними умовами формування і використання бюджетів, джерелами доходів бюджетів, обґрунтуванням бюджетних видатків, запланованими і досягнутими результатами бюджетних асигнувань. Також здійснюється залучення громадян в обговорення бюджетних рішень [6, с. 347]. Так, у цьому випадку діє принцип «розумію/знаю — можу приймати участь/впливати».

У країнах, що формують бюджети для громадян, користувачів таких бюджетів можна умовно розділити на «читачів» самого документу та на «отримувачів» бюджетних коштів. Представниками першої групи в сучасних умовах виступають переважно молодь та студенти через їх найвищу технологічну компетентність. Вони меншою мірою, ніж інші соціальні групи, є отримувачами бюджетних коштів. Вони ще не є платниками податків. Представники цієї соціальної групи залучені в зрозумілі та тісні відносини між різними поколіннями, завдяки чому

можуть стати ідеальними перекладачами з відкритої мови технологій на зрозумілу побутову мову своїх сімей.

На думку Н. Богатир, це відбиває еволюцію активного громадянства і перенесення цього поняття з рівня локального суспільства на рівень домогосподарства. Тобто йдеться про найближчу мережу «читача» — споживача бюджетної інформації. Саме йому належить обов'язок захисту інтересів менш технологічно компетентних учасників і максимізація отримання бюджетних коштів членами сім'ї [7, с. 59].

Відмінними особливостями більшості національних бюджетів для громадян є їх компактність та стислий характер. Як правило, розробники виокремлюють 3–4 ключові напрямки бюджетної політики, які безпосередньо стосуються інтересів всіх чи більшості груп громадян, і лише зміст цих напрямків розкривають у доступній формі. У деяких країнах окремі статті видатків є недоступними для громадян (видатки на оборону, розвідку тощо).

Ініціаторами таких проектів найчастіше виявляються органи виконавчої влади, зацікавлені у підвищенні міжнародного рейтингу країни чи інвестиційної привабливості окремого регіону, міста, громади тощо. Альтернативні «бюджети для громадян», які можуть конкурувати з офіційними, іноді створюють незалежні дослідні центри. Як правило, вони публікують свої версії одночасно з переданням урядом проекту бюджету в органи законодавчої влади, щоб привернути увагу до проблем найменш захищених соціальних груп.

Активна державна та громадська позиція щодо створення й впровадження бюджету для громадян здійснюватиме значний позитивний вплив і на поведінку бізнесу щодо соціальної відповідальності, яка має супроводжувати його діяльність. Як стверджує у своїх працях М. Ігнатенко, соціальна відповідальність сприяє вирішенню соціальних проблем уразливих верств населення, саморозвитку працівників, вирішенню екологічних проблем, проблем корупції і тіньової економіки. Вона формує позитивний імідж та високу ділову репутацію тих бізнесових структур, які її активно здійснюють [8, с. 211].

Висновки. У підсумку доцільно зазначити, що міжнародне бюджетне партнерство (The International Budget Partnership) включає громадянський бюджет в число ключових фінансових документів країни. При цьому доцільно більше уваги приділяти таким аспектам: правам громадян; контролю над витратами бюджетних коштів; навчанню, яке розглядається як основна стратегія залучення громадян до бюджетного процесу. Практика впровадження «бюджетів для громадян» (бюджетів участі) інших країн є до-

сить корисною для удосконалення вітчизняного бюджетування.

Весь час розробники «народного бюджету» дотримувалися двох принципів: переважання словесного пояснення над цифровим поданням даних та компактність. З часом їх складність помітно зросла, але для подання ключових заходів фінансової політики держави, спрямованих на забезпечення рівного доступу до суспільних благ, як і раніше, доцільно використовувати зрозумілі та яскраві заголовки: «Розвиток інфраструктури для економічного зростання та покращення життя людей»; «Якісна медична допомога для всіх»; «Освіта — необхідність для кожного в сучасній цифровій економіці», «Розвиток сільських громад». Пріоритетами при складанні бюджетів для громадян у країні мають виступати: бюджетні асигнування; соціальна справедливість; участь громадських об'єднань, неурядових організацій у контролі якості використання бюджетних джерел та ресурсів для громадян.

Література

1. Боголиб Т. М. Бюджет для громадян як пріоритет государственной бюджетной политики / Т. М. Боголиб // Экономический вестник университета. — 2017. — № 33 (1). — С. 274–284.
2. Тополенко Н. М. Проблеми ефективного контролю використання публічних коштів через систему «відкритий бюджет» / Н. М. Тополенко, В. С. Терещенко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. — 2015. — № 12 (232). — С. 201–213.
3. Перчук О. В. Фінансове забезпечення нової якості життя громадян / О. В. Перчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». — 2017. — Вип. 27-3. — С. 62–65.
4. Кириленко О. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду / О. Кириленко, І. Чайковська // Вісник ТНЕУ. — 2015. — № 2. — С. 86–100.
5. Старостенко Г. Г. Бюджетна система : навч. посіб. / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 240 с.
6. Михайлишин Л. Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України / Л. Михайлишин // Ефективність державного управління. — 2010. — № 23. — С. 343–351.
7. Богатырь Н. В. «Бюджет для громадян»: найти получателя / Н. В. Богатырь // Экономическая социология. — 2014. — № 5. — Т. 15. — С. 56–83.
8. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : монографія / М. М. Ігнатенко. — Херсон : Айлант, 2015. — 470 с.

References

1. Boholyb, T. M. (2017). *Byudzhety dlya hrazhdan kak pryorytet gosudarstvennoy byudzhetooy polityky* [Budget for citizens as a priority of state budget policy]. *Ekonomicheskiy vestnyk unyversyteta*, 33 (1), 274–284 (in Rus).
2. Topolenko, N. M. & Tereshchenko, V. S. (2015). *Problemy efektyvnoho kontrolyu vykorystannya publichnykh koshtiv cherez systemu «vidkrytyy byudzhety»* [Problems of effective control over the use of public funds through the system of «open budget»]. *Naukovyy visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Nauky: ekonomika, politolohiya, istoriya*, 12 (232), 201–213 (in Ukr.).
3. Perchuk, O. V. (2017). *Finansove zabezpechennya novoyi yakosti zhyttya hromadyan* [Financial provision of a new quality of life for citizens]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 27-3, 62–65 (in Ukr.).
4. Kyrylenko, O. & Chaykovska, I. (2015). *Perspektyvy zaprovadzhennya byudzhetu uchasti v Ukraini na osnovi zarubizhnoho dosvidu* [Prospects for the introduction of the budget of participation in Ukraine on the basis of foreign experience]. *Visnyk TNEU*, 2, 86–100 (in Ukr.).
5. Starostenko, H. H. & Bulhakov, YU. V. (2006). *Budget system* [Budget system]. Kyiv, Tsentri navchalnoyi literatury (in Ukr.).
6. Mykhaylyshyn, L. (2010). *Finansove zabezpechennya mistsevoho upravlinnya: zarubizhnyy dosvid dlya Ukrainy* [Financial support of local government]. *Efektyvnist derzhavnoho upravlinnya*, 23, 343–351 (in Ukr.).
7. Bohatyr', N. V. (2014). *«Byudzhety dlya hrazhdan» : nayty poluchatelya* [Citizens Budget: Find the Recipient]. *Ekonomicheskaya sotsyolohiya*, 5, 56–83 (in Rus).
8. Ihnatenko, M. M. (2015). *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsialnoyi vidpovidalnosti subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kher-son, Aylant (in Ukr.).